

Оксана Теребус, к.філол.н., ст.викл.

УДК 82–343:821.07

ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ДОРОБОК ДМИТРА ПАВЛИЧКА В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається публіцистичний доробок Д. Павличка, розмаїття тем та образів, проблем та імен, до яких звертається письменник. Акцентується увага на різнобічності художнього таланту митця, його активній життєвій та творчій позиції. У своїх статтях Д. Павличко наголошує на особливій ролі письменника у духовному житті українського народу.

Кожний письменник і його твори – це породження певної історичної епохи, ланка у творчому процесі і щоразу відкриття творчої індивідуальності. Публіцистичні, літературно-критичні виступи письменників зробили помітний внесок у літературну справу, досить значно впливаючи на розвиток суспільно-критичної думки сучасності. Свідченням цього є окремі статті та збірки Д. Павличка, Є. Гуцала, П. Мовчана, Ю. Мушкетика, І. Драча, І. Дзюби, Б. Олійника, Р. Іваничука, В. Яворівського, Р. Лубківського та ін. значно підвищили інтелектуально-естетичний рівень української публіцистики та літературної критики, розширили їхні потенційні можливості. Вони читаються за духовною потребою і з таким же захопленням, як і кращі романи, сонети чи новели цих митців. Їх прямими попередниками можна назвати П. Тичину, М. Рильського, М. Зерова, М. Драй-Хмару, М. Бажана, Л. Первомайського, О. Корнійчука, Ю. Смолича, В. Мисика.

Публіцистична та літературно-критична творчість Дмитра Павличка – один із конкретних прикладів цього. Його книги “Магістралями слова” (1977), “Над глибинами” (1983), “Біля мужнього світла” (1988), “Українська національна ідея” (2004) – збірки різножанрових публіцистичних творів, серед яких виступи, літературні портрети, етюди, спогади, статті, рецензії, інтерв’ю

тощо. Їх органічним ідейним доповненням є виступи, промови, рецензії, відгуки, опубліковані у пресі в різні періоди творчого шляху.

Збірки літературно-критичних статей Д. Павличка, виступи у пресі засвідчують поєднання таланту поета, публіциста і критика. Він талановитий публіцист із високорозвиненим естетичним почуттям, із тонким розумінням форми публіцистичного виступу, із виробленим публіцистичним вмінням, публіцистичною майстерністю, яка завжди супроводжує його творчу роботу.

У 1950-ті роки у газетах Львова, Києва з'являються перші публіцистичні виступи Д. Павличка. Тематична палітра публікацій цього періоду – періоду становлення – досить різноманітна. У 1951 році в газеті “Ленінська молодь” з'являється стаття “Наші претензії”, в якій тоді ще маловідомі львівські поети скаржаться на відсутність уваги до них з боку відомих літературознавців та критиків міста. Проблеми молодих письменників, питання місцевого самоврядування, роль і місце митця в суспільстві хвилюють Д. Павличка, що видно зі статей “Після наради” у “Літературній газеті” (1952), “Наше щастя” в газеті “Львовская правда” (1953), “З блокнота делегата XII з'їзду ВЛКСМ” у журналі “За радянську науку” (1954).

Паралельно до публіцистично злободенних виступів друкуються і рецензії на книги: “Друге народження поета” (1952) – рецензія на книгу поезій П. Карманського “На ясній дорозі”; на вистави львівських театрів – імені М. Заньковецької і Театру юного глядача: “Вистава, що зриває маску з наклепників” (1953) – на п'єсу К. Крапиви “Хто сміється останнім”, “У Лесного озера” (1954) – на п'єсу Ц. Солодаря та “Дай серцю волю – заведе у неволю” (1955) – на виставу за однойменною п'єсою М. Кропивницького.

Голос Д. Павличка тоді в Україні, хоч літературна когорта й не була збіднена на таланти старші й молодші, набирав “сольного звучання”. Це було відзначено і на III з'їзді письменників України, коли він став членом письменницької організації. Проявляється різнобічність художнього таланту митця, активна життєва та творча позиція. Поряд із поетичними збірками на

сторінках газет і журналів все частіше з'являються статті-виступи (“Безсмертний Франко” – виступ на закладанні пам'ятника І. Франка у Львові, 1956 р.), ювілейні статті (“На сторожі рідного слова” – до 100-річчя від дня народження І. Франка у 1956 р.; “Письменник – громадянин” – до 85-річчя Д. Лук'яновича у 1958 р. та ін.), статті-передмови (“Сонети Івана Франка”, 1955; передмова до книг творів С. Масляка “Кріпіль серця!” і “Пролог”, 1958) та ін.

Виявом честі, совісті, народним присудом тоталітарній системі стала поетична збірка “Правда кличе!” (1958). Книжку було заборонено, але розвиток подій довкола неї мав особливий вплив на молодь. Поетична збірка стала першою в ряду відродження української молоді літератури, що визначається як “шістдесятництво”, в ряду таких самобутніх поетичних талантів, як В. Симоненко, Б. Олійник, І. Драч, М. Вінграновський та ін. М. Ільницький у дослідженні “Синтез образу і аргументу” (1985) висловлює думку про те, що творчість Д. Павличка виявилася зв'язковою ланкою між живими класиками та молодими письменниками, які прийшли в українську літературу.

1960-ті роки мали б вивести суспільство на справедливе розкриття й чесні оцінки трагедій попередніх десятиліть, дати дорогу новим силам, демократичному розвою думки, та поступово лицемірний культ застою на цілі два десятиліття загнав літературу в задушливі коридори прислужницьких, цензурних заборон, табу, звідки її громадянський голос ледь міг прориватися. За весь цей період роздвоєння людської совісті й діяння Д. Павличко все ж уперто намагався йти класичною дорогою народних сподвижників, які несли в своїх душах усі суперечності й несправедливості часу й епохи і шукали всі можливі виходи своєю творчістю до душі народної. Алегорії, метафора, підтексти, – лише стійким талантам дано таку міру самоконтролю, здатність до самоаналізу, відшуку орієнтирів, коли постає проблема “бути й вибути собою”, адже література – невід'ємна частина свого суспільства, духовне продовження свого часу.

Доказовість, обґрунтованість положень – одна з найприкметніших рис статей Д. Павличка цього та й наступних періодів. Як приклад – стаття про творчість Б.-І. Антонича “Пісня про незнищенність матерії” (1967), що стала кращим дослідженням творчості поета, котрого митець заново відкрив новій генерації читачів. Художня подія виростає із тла епохи, як живий паросток із ґрунту, а людська особистість і творча індивідуальність поета зливаються в гармонійній єдності. Не згладжуючи складностей зросту Антонича-митця, його контактів із буржуазним середовищем Галичини 1930-х років, Д. Павличко вмотивовано доводить, що єдиною справжньою сутністю гуманістичної філософської лірики поета була “його велична пісня во хвалу людини й життя” [4, 142], пісня, яка “народилася з надміру світла, теплоти й щирості його душі...” [4, 142]. У цій статті автор мобілізує всі ресурси образності, щоб якомога ширше й глибше розкрити всю свіжість і неповторність ще майже невідомого широкому колу поета.

У цей час з-під його пера виходить чимало статей, присвячених класикам та сучасним представникам української літератури (М. Шашкевичу, Т. Шевченку, І. Франку, О. Кобилянській, М. Рильському, Б.-І. Антоничу, Я. Галану, А. Малишку, В. Сосюрі, О. Гончару, Г. Тютюннику, О. Довженку, М. Стельмаху), митцям інших літератур: російської (М. Островському, О. Прокоф'єву), кубинської (загальний огляд сучасної кубинської літератури), болгарської (А. Германову) та багатьом ін. Зокрема, у 1963 році святкувалося сторіччя з дня народження О. Кобилянської. Д. Павличко створив ескіз до портрету письменниці – статтю “Туга і непокора”. Поряд із визнаними майстрами дослідник приділяє увагу і молодим талантам, зокрема В. Симоненку, Р. Лубківському, М. Клименку та ін.

У 1968 році інтелектуально-філософським спалахом на літературних затуманених горизонтах була Павличкова поетична збірка “Гранослов”. Д. Павличко свідчить: “Офіційна реакція на цю книжку, а з'явилась у світ вона саме в той час, коли соціалістичну співдружність у Європі зміцнювали танками,

а на Україні з новою запопадливістю викорінювали націоналізм та інакомисліє, – була більш, ніж стримана: за книжку “Гранослов”, за статтю про Б.-І. Антонича і взагалі за характер я був виведений із секретаріату правління СПУ 1968 року” [4, 1]. В цій же поетичній збірці є однойменний цикл, присвячений М. Рильському, – на вічну пам’ять. Автор перейнятий болем втрати, а разом з тим вимальовує узагальнений образ великого митця. Д. Павличко пише ґрунтовне дослідження сонетної творчості наставника (“Листи у вічність” – передмова до видання сонетів М. Рильського, 1969).

Високо цінуючи велетенську перекладацьку працю М. Рильського, Д. Павличко вбачає безсмертя духу невтомного трудівника в інтерпретуванні “геніїв світів” для свого народу. Громадськості було відомо, що Д. Павличко продовжував освоювати літератури світу як поет-перекладач і як літературознавець. Ряди репрезентованих українському читачеві творів визначних письменників усіх континентів охоплюють сотні імен. Антологія “Світовий сонет” – багаторічна, наполеглива праця.

Перекладацька праця сприяла появі багатьох публіцистичних, літературознавчих статей, хоча часто бувало й навпаки: літературознавчі дослідження спонукали до перекладів тих чи інших авторів. Наприклад, переклади поезій Я. Івашкевича з’явилися після передмови до видання новел польського письменника. І таких прикладів чимало.

Д. Павличко був одним із перших, хто закликав громадськість ще в 50-ті роки боротися за виживання душі народу – українську мову. Його часті виступи на захист української мови, української культури, проти національного нігілізму й манкуртизму носять ґрунтовний науковий і практичний характер, хоча часто ці виступи мають фрагментарний характер (“Образ Довженка”, “Наш Каменярь”, “Від імені народу – від імені людства”, “Франко – з нами”, “Наш співавтор – час”). Це теж виняткова риса таланту Д. Павличка.

Широке коло проблем, питань, які Д. Павличко намагається розв’язати особисто чи поставити їх перед читачем, доповнюється не менш больовими

точками, на які публіцист зверне свій погляд. Із цього ряду виділяється досить важливе питання взаємозв'язків національної та інших літератур. Зупиняється письменник на розширенні горизонтів досліджень за рахунок введення в публіцистичний та літературно-критичний обіг творів із літературного процесу інших країн. Зіставлення фактів однієї літератури з іншою поглиблено розкривають суть художніх явищ в обох літературах, вони не є механічним, зовнішньо-показовим аналізом.

1970-ті роки ХХ століття у вітчизняній історії отримали назву “застійних часів”. Цей період був дуже несприятливий для культури та літератури. Почалося тотальне впровадження тези про єднання народів усіх республік СРСР, гоніння національних мов, в тому числі й української. Багато творів не друкується, дрібніють теми, критикуються справжні майстри слова. Д. Павличко й надалі намагається тримати курс на підтримку молодих митців, зокрема, М. Карпенка, С. Майданської, В. Герасим'юка, Н. Кащук; з'являються його статті про вже знані таланти – Б. Олійника, В. Земляка, О. Гончара та інших. Надруковано ряд ювілейних статей: “Тичина живий, Тичина з нами” (1971) присвячена 80-річчю від дня народження поета; “Цілюще джерело правди” (1971) присвячена 100-літтю В. Стефаніка; замітка “В. С. Земляку – 50 лет” (1973); “По праву учителя” (1974) – присвячена 70-літтю від дня народження М. Островського; “Метеор російської поезії” (1975) – до 80-річчя з дня народження С. Єсеніна; “Яркий талант” (1978) – до 60-річчя О. Гончара; “За правилами честі і правди” (1979) – до 120-річчя з дня народження Шолом-Алейхема; “Титан польського і світового письменства” (1979) – до 170-ліття з дня народження Ю. Словацького; “Уклін Ярославу Івашкевичу” (1979) – до 85-річчя письменника та інші. Значна частина цих виступів увійшли до збірок літературно-критичних статей Д. Павличка, публікувалися в періодиці.

Письменник вітає прихід у літературу талановитої молоді, і, на відміну від професійних критиків, які переважно пишуть тільки про письменників відомих, якраз не шукає популярних імен, та саме його статті роблять ці імена

популярними. Скажімо, у поезії М. Клименка чи М. Карпенка (статті “Яблунове натхнення”, 1969, та “Квітуха гілка з пахощами грому”, 1974) Д. Павличко знайшов стільки вартісних якостей, які недооцінювати не можна.

Публіцист пише ряд статей, що не обмежуються лише українською культурою. Географія його мистецьких інтересів широка: Білорусія (“Ніл Гілевич”, 1986), Росія (“Метеор російської поезії” про творчість С. Єсеніна, 1975), Латвія (“Мірза Кемпе”, 1987), Естонія, Башкирія, Болгарія (“Поезія Христо Ботева”, 1976), Польща (“Титан польського і світового письменства” про Ю. Словацького, 1979; “Новели Ярослава Івашкевича”, 1974; “Уклін Ярославу Івашкевичу”, 1979), Чехія, Словачія, Франція (“Крила людини” про творчість А. де Сент-Екзюпері, 1972), Куба (“Поет Хосе Марті”, 1976), Іспанія та інші країни й імена на культурній карті публіциста.

Таємниця безсмертя справжнього художнього полотна криється насамперед у правдивому відтворенні найболючіших проблем рідного народу, тобто у глибокій народності витвору майстра. Народність важко уявити без реалістичного показу життя народу, його душі, духовного багатства й морального здоров'я. Усе це можливе лише в того митця, який має святий дар співпереживання. Д. Павличко таку людську вдачу називає гуманізмом. У статтях про геніїв різних народів дослідник привернув увагу до проблеми категорії гуманізму як загалом, так і в творчості кожного з них окремо взятого. Звідси ідейно-естетична спорідненість творів, що їх досліджує автор у своїх статтях і в яких наголошує на особливій ролі письменника у духовному взаємозбагаченні та єднанні народів. У літературно-критичних збірках, публіцистичних статтях зустрічаємося з Х. Ботевим і Х. Марті, Я. Івашкевичем і А. Германовим, Д. Вакаровим і М. Карімом, Ю. Словацьким і Н. Вапцаровим, Л. Новомеським і І. Давидковим та багатьма іншими.

Болять майстрові чужі рани, горе, сльози, постійна турбота про завтра людства. Закономірно, що Д. Павличко-дослідник звертається до літератури антимілітаристського звучання. Не на словах знає ціну миру. Як результат – ряд

статей: “Крила людини” (1972), “Апостол людяності і правди” (1980) та ін. Д. Павличко – категорично за відчайдушний опір смертоносній силі ядерної зброї, він проти компромісу, а тим паче конформізму. Дослідник наводить приклад активної позиції таких інтелігентів, як Муса Джаліль, Юліус Фучик, Федеріко Гарсія Лорка, Робер Деснос, Антуан де Сент-Екзюпері – “рідні брати” [3, 295] Дмитра Вакарова та Николи Вапцарова, що були “побратані письменницьким, антифашистським покликанням і смертю” [3, 295].

Дослідники (М. Ільницький, Р. Лубківський), говорячи про дослідження і переклади Д. Павличком творчості зарубіжних письменників, зокрема письменників-борців, наголошують, що така увага до їхньої творчості не випадкова. Адже у важкі для літератури та культури часи було неможливе висловлення своїх ідей та настроїв, а, отже, звернення до тих класиків інших літератур (болгарської, кубинської, польської та ін.), у творчості яких присутній мотив революційних змін, мотив боротьби з утискувачами, мотив незалежності народу – це можливість сказати своїм землякам про наболіле, рідне.

Розлого й колоритно постають перед нами постаті тих письменників, із якими Д. Павличка єднала життєва й творча дружба (А. Германов, М. Кемпе, Я. Івашкевич та багато ін.). У розповідях про них психологічний портрет особливо тісно пов’язаний із портретом творчим. Літературний аналіз тепліє від вдало поміченої під час зустрічі чи розмови характерної риси вдачі, манери говорити тощо. Ці, кинуті наче побіжно, характеристики часом такі точні, що після них якимось по-новому, глибше й проникливіше сприймаєш постать художника.

Демократичні процеси, гласність, національне відродження – гасла періоду другої половини 80-х років. Письменники беруть активну участь у політичному та громадському житті України, виникає Товариство української мови імені Т. Шевченка, де головує Д. Павличко. Митці стоять біля витоків утворення демократичних політичних партій та організацій і т.д.

У цей період Д. Павличко та й інші письменники (О. Гончар, І. Драч, Б. Олійник) часто виступають як автори публіцистичних аналітичних статей, як доповідачі на різних мистецьких і політичних форумах, беруть активну участь в обговоренні проблем, що стосуються національної культурної спадщини, мови. Д. Павличко цікавиться пісенною творчістю і робить її критичний огляд (“Пісня і поезія”, 1981), цікавиться станом художнього перекладу (“Перекладна література на Україні і українська література за рубіжком”, 1981; “Мости духовного єднання”, 1982), проблемами мови (“Мова та її місце в суспільстві”, 1988), пише літературні портрети і ювілейні статті, огляди творчості як вітчизняних, так і зарубіжних митців тощо.

Схвально зустріли митці “Акт про проголошення незалежності України” у грудні 1991 р. Д. Павличко з гордістю говорить про те, що у цьому документі є рядок, складений ним. Почали підніматися із забуття сотні імен, постатей, фактів.

У дев'яностих роках Д. Павличко працює на дипломатичній роботі (Повноважний посол України у Словачії, Повноважний посол України у Республіці Польща), депутат Верховної Ради України. Продовжує поетичну справу (збірка “Ностальгія”), працює над перекладами (“Сонети. Вільям Шекспір”, “Дзвони зимою”, “50 польських поетів”), пише публіцистичні статті.

Із статей Д. Павличка постає ціла когорта імен, фактів вітчизняної і світової літератури. Кожна стаття має своє осердя, проблему, крізь яку розкриваються грані творчості письменника і цілого літературного процесу. Автор прагне відтворити барвисту й озвучену картину свого сприйняття літератури з найбільшим вираженням достовірності, створюючи цілісний образ певного художнього явища. Д. Павличко переконує в тому, що українська література ніколи не стояла на узбіччі світового культурного процесу, а завжди прагнула розірвати пута провінціалізму, застою.

Д. Павличко не вдається до широкого зображення життєвого і творчого шляху того чи іншого письменника, всебічного аналізу художніх творів. Його

найбільше цікавить вдача митців, обставини, які відіграли вирішальну роль у становленні їх характеру, манери письма, уподобань, естетичних поглядів, що й формують в основному природу художньої творчості кожного митця.

Характерна особливість розповідей Д. Павличка про самобутніх майстрів світової величини – це роздум про них зі своєю присутністю, але не заступаючи їх. Пишучи про них, автор, у першу чергу, прагне зрозуміти себе. І під особливим кутом зору, черпаючи наснагу в творчості близьких своєму духовному станові творців, знаходить те, що не порушує об'єктивності сприйняття.

Терор – духовний і фізичний – нашої епохи понищив, особливо на Україні, коріння минулого в історії та духовності, в літературі та мистецтві. Для Д. Павличка сучасність – це все, що ми маємо за життя в найширшому діапазоні буття від народження до смерті. Для життєвого діяння, для справжньої творчості з болем і вогнем треба мати і мудрість, і громадянську мужність – це для митця не тільки висновки з досвіду й життя його предтеч (Т. Шевченка та І. Франка), а й переконання з особистої життєвої практики. Там, де з тих чи інших причин не поєднуються в таланті ці дві визначальні якості, не стається і художнього відкриття для сучасності. Але, виступаючи на ІХ з'їзді письменників України (1986), Д. Павличко кинув застереження своїм колегам по перу, що нині частина письменства втрачає жагу до боротьби й творчості, а декого з талановитих митців намагається скинути з терезів історії, звинувачуючи в “забрудненості” в епоху культу й застою. Вимога ідеальності й стерильності творця і творчості якщо не самоомана, то підступне старання позбавити свій народ його провідних сил і умів. “Крупний талант – як сонце: він може мати й плями на собі, які заслоняються світлом, а дрібний талант – як фара: хлюпне болото, і вона вже сліпа” [2, 300].

Отже, роздумуючи над більш як п'ятдесятилітнім творчим шляхом Д. Павличка, відзначаємо його вкоріненість в український ґрунт і великий обшир зв'язків та інтересів. Творча напруга любові й ненависті ставить

письменника в ряд тих людей, майстрів слова, громадських діячів, які вистраждали, вибороли епоху оновлення суспільства, підвели народи до самоусвідомлення необхідності національної визначеності й суверенності. Павличко-публіцист передбачає, що процес відродження буде повільний. Але у нього є впевненість в тому, що ми обов'язково увійдемо в нову якість нашого суспільства й нашого народного буття.

1. Ільницький М. Дмитро Павличко: Нарис творчості. – К.: Дніпро, 1985. – 189 с.
2. Павличко Д. Біля мужнього світла. – К.: Рад. письменник, 1988. – 336 с.
3. Павличко Д. Магістралями слова. – К.: Рад. письменник, 1977. – 312 с.
4. Павличко Д. Над глибинами. – К.: Рад. письменник. – 1983. – 424 с.

В статье рассматривается публицистическое наследие Д. Павлычко, разнообразие тем и мотивов, проблем и имён, к которым обращается писатель. Акцентируется внимание на разнообразии художественного таланта творца, его активной жизненной и творческой позиции. В своих статьях Д.Павлычко обращает внимание на особенной роли писателя в духовной жизни украинского народа.

The article is about public creation of D.Pavlychko and about variety of themes and typies, problems and names, which writer used. Pay attention on many-sided of writer's artistic talent, his active, vital and creative position. D.Pavlychko emphasize on particular roles in spiritual life of Ukrainian nation.